

Vierailu Elomaan talon puutarhassa

2024

Bertalan Galambosi

Johdanto

Pirttimäenkadun modernien vaaleiden rakennusten ympäröimänä Elomaan talo osuu silmiin kauniin keltaisen värin ja historiallisen ulkomuotonsa takia. Kadulta näkyy, että pihalla on muutamia isoja puita, kuusi ja vaahtera. Askel portin sisään, ja pihalla tulevat vastaan tiivistä sijaitsevat rakennukset: iso ja pienempi asuintalo kuisteineen ja massiivinen ulkohuonerakennus, joka aikoinaan sisälsi aitta, tallin, makit, myös vaunuvaja.

Näitä rakennukset dominoivat pihan tunnelmaa, kuitenkin isojen puiden varjostus ja syreenipensaiden pehmeys luo miellyttävän vaikutelman. Tummiensivertien hirsiseinien massivisuutta keventää pieni kukkapenkki värikkäiden kukkien kera.

1. Talon lempeä keltaruskea värillisyyt ja isot puut (kuusi ja vaahtera).
2. Kukkapenkki kesäkuussa seinän edessä.

Nykypuutarhan synty

Mikkelin Seura ry:n sivustolla hyvin yksityiskohtaisesti selitetty yli 142 vuotta vanhan talon omistajia ja vuokralaisia, mutta tietoja aikaisemmasta puutarhatoiminnasta ei löydy. Nykyisen talonhoitajan Eija-Riitta Gustafssonin mukaan seitsemän vuotta sitten - kuin hän aloitti talon ja pihan hoitoa - pihalla ei ollut kukkapenkkejä. Vain yksi vanha, kituva omenapuu löytyi, joka kuitenkin kuoli v. 2022/23.

Itse asiassa puutarhatoiminnalle eivät ole parhaita edellytyksiä tontilla, koska vanhojen kuusien alla oleva maa on kovaa, kuivaa ja hapanta: *"Sen alla ei mitään kasvaa"* - kommentoi Eija-Riitta. Varjoisuus on ohjannut emäntää hankkimaan sellaisia kasveja, joita viihtyivät puolivarjossa.

Viime seitsemän vuoden aikana kasvien hankinnan periaate oli, että kasvit tulisivat olemaan helppohoitoisia, antaisivat vanhanaikaisen ilmeen pihalle ja talon vieraiden silmille värikästä silmäruokaa ja ehdottomasti sopisivat vanhaan suomalaiseen puutalon miljööseen. Eija-Riitta on hankkinut ja kokeillut niitä eri lähteistä: ystäviltä, torilta, hautausmaalta. Hän halusi, että kukat kaunistavat pihaa vuodenaikojen rytmien mukaisesti. Hän on seurannut uusien lajien sopeutumista, talvehtimista ja uteliaasti on kokeillut aina uusi kasveja.

Vuonna 2024 kesäkuusta alkaen useamman kerran kurkistimme yhdessä palstoihin, istutuksiin ja löysimme tässä kirjoituksessa esitelty kasvivalikoimaa. Kasvien määrä oli yhteensä 65 eri laji.

Puut

Pihalla kasvaa neljä korkea, yli 20 metristä **kuusta**, joiden ikä voi arvella lähes 100 vuosiksi. Ensimmäinen on heti portin jälkeen vasemmalla, toinen, suurempi on pieni rakennuksen oikealla puolella, ja kolmas ja neljäs ovat ison rakennuksen takana, Päämajakadun puolelta.

Vahteroita on kolme, joista hyvin vahva yksilö kasvaa pihasyreenien keskellä. Toinen vaahtera on oikean aidan lähellä, *ja se on istutettu vuonna 1997, arkkitehti Erkki Elomaan töiden retrospektiivinen näyttelyn yhteydessä. Se on siis n. 30 vuotta vanha.* Kolmas on kellarin vieressä, ison kuusen ja vielä suuremman **lehmuksen** kanssa yhteen kasvaneena. Talousrakennuksen takana kasvaa yksi keväällä miellyttävästi tuoksuva **tuomi** ja kaksirunkoinen **koivu**.

Pensaat

Pensaista tärkein on valkokukkainen **pihasyreeni**, joka pihan keskellä muodostaa mieluisan ”syreeni majan”, pöydän ja istumapenkkien kanssa. Se on varjainen ja suosittu ”rupatteluhetkien” paikka. Lisää syreeniä kasvaa vielä puuliiterin edessä ja tontin oikean aidan vieressäkin.

Siitä, milloin syreenit on istutettu, ei ole tietoja. Kuitenkin pihasyreenit olivat 1800 luvulla koko Suomessa yleisesti viljelty koristepensaita – kauneutensa, tuoksujen ja helppohoitoisuuden takia. Viipurilainen Molanderin siemenkaupan listalla oli myytävänä syreenilajikkeiden siemeniä jo vuonna 1877, siis on mahdollista, että pihalla oleva pensaita on erittäin vanhoja! Muuten syreenit tulivat Suomeen Ruotsin ja Ranskan kautta. Vuonna 1750 Suomenlinnaan istutettu pihasyreenit saapuivat Pariisin Versaillessta, ja Ranskassa palvelleita upseereita, mm. Porrassalmella taistelevia upseereita, kuten haavoittunut Carl von Döbeln, varmasti tunsivat niitä jo Ranskasta käsiin.

Aidan vieressä löytyy pieni **koivuangervon** alku, toivottavasti se kasvaa isommaksi. Vaahteran vieressä nousee monirunkoinen korkea **Siperian hernepensas**. Kuka sen on istuttanut, emme tiedä, mutta kukinnan jälkeen sen alla maassa on valtava määrää kuivuneita keltaisia palkoja – pakko niitä on haravoida pois!

Perennat

Vieraiden silmiin pisti heti navetan seinille nouseva vanha **humalan** vihreä lehtimassoja. Tämän vanha luonnon köynnösten tarina Eija-Riitan mukaan on se, että sen taimi on tuotu jostain lähikartanosta.

Alkukevään kukkakasvia olivat mm. keltaisten **kevätkuohenjuuri** ja muutamia **sinivuokkoja**, joiden kukinta jo ohi. Nyt, kesäkuun keskellä penkeissä kukkivat punainen **rusko lilja**, nuori sininen **akileija** ja valoisessa paikossa viihtyvä punakukkainen **ketoneilikka**. Pihan useammassa varjoisissa paikoissa kaunisti viihtyvät vihreät ja kirjolehtiset **kuunliljat** ja myös **hopeatäpläpeippi ja tuoksumatara**.

Syysleimu ja isomaksaruoho ovat vielä nupuissa, odottavat omia vuoroja. Navetan takana,

kuivassa maassa viiruhelpin vihreävalkoinen lehtiä kertovat siitä, että laji yrittää kotiutua, pienen **palmusarojen** kanssa.

Ruskolilja

5. Varjoliljat

6. Ketoneilikka

7. Tuoksumatara

4.

Yksivuotiset istutukset

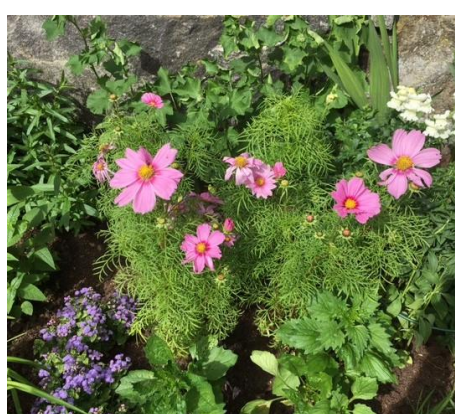
Kesän alkuvaiheessa näyttivät parhaimmat puolensa **koristetupakka**, **kosmoskukka** ja valkoinen **leijonakita**. Muille lajeilla on edessä kasvuaika, esim. **ruusumalva**, **syysasteri** ja **syysleimut** ovat vielä lehtivaiheessa, mutta **miekkaliljojen** kookkaiden lehtien tyvissä ovat muodostuneet nuput.

Navetan takana löytyy vanha betonista valmistettu "juotto", johon on istutettu **samettikukkia** ja sen vieressä kasvaa luonnon monivuotinen **kotkansiipisaniainen**. Sen vieressä seisoo kuollut omenapuu, joiden ympärille on istutettu kauniisti punertuvia punaisia **Annan silmiä ja Ahkera Liisa begoniat**. Talon emännän uutuuksista just kukki nuori **alaskankleiton**.

Pihan toinen ja viisaasti istutettu yksivuotinen **kelloköynnös** on ostettu kaupasta. Se koristaa pienemmän asuinrakennuksen kuistin portaikkoa, ja nousee begonioiden keskeltä puiden rungolle ja myös kuolleelle omenapuulla.

8. Koristetupakka.

9. Kosmoskukka

10. Leijonankita

10. Sinitähtönen 11. Kotkansiipisaniainen ja keltainen samettikukka 12. Alaskankleitonia

13-14-15. Kelloköynnökset koristelevat portaikkoa, ja puiden runkoja

Yrttitutkijan ilo

Elomaan talon puutarhassa tämä kierros oli eläkkeellä olevalla yrttitutkijalla erinomainen oppitunti vanhojen suomalaisten koristekasvien maailmassa ja Eija-Riitta on osaava käytännön opas, tuntee talon joka nurkkaan. Kierroksen lopussa etsitään yhdessä ulkorakennuksen takana olevaa, mutta hyvin kasvava **maa-artisokkaa** - vaikka hän ei pidä sen epätasaisten mukuloiden putsaamista.

Muutaman minuutin jälkeen kierros kuitenkin on muuttunut minulle myös elämysmatkaksi, yrttikasvien löytöretkiksi, koska silmäni on osunut kukkapenkeissä useampiin luonnon yrtti- ja lääkekasveihin!

Aluksi tuntunut ihmeelliseltä, että rohdosyrtit joutuvat tavallisen vanha talon pihapuutarhaan, mutta historiallisesta perspektiivistä tämä todistaa sitä, että vanha kansa tunsu ja arvosti luonnonkasveja laajasti, niiden koristeellisuuden lisäksi niiden terveysvaikutuksienkin takia. Vaikka olen melko varma, Eija-Riitta istutti näitä lajeja niiden mielenkiintoisen ulkomuotojen takia, olen kiitollinen siitä, että ne ovat nyt täällä ja voin kiinnittää vieraiden huomioita lajien terveydellisiin ominaisuuksiin.

Yrtti - löytöjä

Kukkapenkki edessä **piharatamo** ja **valkoapila** muodostavat tasaista kasvimattoa, joita sietävät jatkuvaa tallentumista. Kansan keskuudessa piharatamon toinen nimi oli mm. **rautalehti**, joka parantaa veitsien, jopa miekan aiheuttamia haavoja. Roomalaiset sotilaat levittivät näitä mukanaan ympäri Eurooppa. Toinen nimi on **laastariheinä**, koska se sopii hyvin lapsien pikku ruhjeiden hoitoon ja se on käsillä lähes kaikkialla. Pihanurmen reunalla siellä-täällä kasvaa toinen ”ikivanha” lääkekasvi, **siankärsämä**.

Kaikkia malvakasveja, siis **ruusumalvan** lehtiä käytettiin korkean liimapitoisuuden takia yskänlääkkeenä ja kuhmujen hoitoon. **Poimulehden** lehtien keskelle nopeasti kertyy tunnusomaisia pisarahelmiä, mutta kansan keskuudessa kasvin keitinvettä käytettiin tulehduksiin ja suolistokatarrin hoitoon.

Eila-Riittaa haistattaa minulle **punamäkimeiramin** lehtiä. Tämä vaatimaton, mutta nenän herättävä pienilehtinen kasvi tunnetaan paremmin **oregano** nimelle, kiitos laajalla levinnyt pizzakulttuurille. Vaikka kotimainen mäkimeirami ei ole niin voimakasmakuinen, kuin kreikkalainen siskonsa, mutta kestää meikäläisten kovia talvia täydellisesti. Jokaisen pizzaystävän puutarhassa helppohoitoinen ja välttämätön maustekasvi! Maanläheisen kasvutavan takia huomataan **kangasajuruohoa** vain, kuin punertavat kukat nousevat vihreän lehtien seasta. Se tykkäsi enemmän valosta ja auringosta.

Nykyisin luonnonystävien keskuudessa keväisiin on laajalle levinnyt villiyrtti- innostusta, joiden yksi tärkein kohdekasvi löytyy myös talon tontilla. No, **nokkosta** mieluummin kitketään pois kukkapenkeistä, mutta rakennuksen takana, polivarjossa olevassa kompostissa löytyy vehreälehtisiä nokkosen varsia, jotka ovat monien hivenaineiden takia yksi paras villiyrtilaji maassamme. (Hieman henkilökohtaista: itse olen elossa, koska isäni vv. 1942-45 venäläisessä vankileirissä on jäänyt eloon metsässä kerätyn ainoaan vitamiinilähteen, nokkoslehden turvin).

On mainittava sekin, että villiyrttien ystävät löytyisivät täällä yksi uuden villiyrtilajin, nimittäin salaateissa korkealla arvostivat koristeellisen **isomaksaruohon** rapeat ja mehukkaat lehdet.

Lopuksi kerron, että vanhan talon kukkapenkeistä on löytynyt minulle hyvin yllättävää kaksi rohdoskasvia!

Hernepensaan alla viruu yksi erikoisen näköinen kasvi, **ruusujuuri**. Oli yllätys tavata sitä täällä, koska sen luonnon esiintyminen on van Lapin Kilpisjärven ja Utsjoen ympäristö. Mutta Eija-Riitta löysi hauskan näköisen taimen hautausmaan kaatopaikalta ja pelasti sen. Se on modernin elämäntapavaivojen parantava lääkekasvi ja tullut kuuluisaksi siitä, että sen juuriuutetta käytettiin astronauttien stressinsietokyvyn parantamiseen. No, se on hyödyllinen tavalliselle kaduntallaajillekin, esim. yliopisto tenttistressien alentamiseen tai ikäihmisten energiatason nostamiseen. (Itsekin otan joka aamu yhden kappaleen ruusujuuren juurista valmistettua Echinaforce kapselista).

Pikkutalvio on pieni, soma, sinikukkainen aluskasvi, sopii hyvin tämän puutarhan varjoisen oloihin. Ja pikkutalvion vihreistä lehdistä valmistellaan verensuonia alentava ja verisuonia laajentava lääke. Aivoverenkiertoa parantava lääkkeen nimi on Cavinton, nimi perustuu kasvin tieteellinen nimen (”Vinca” <> ”Cavin”) ja lääke on Alzheimerin ja Parkinson tautien hoidon tärkeä osa. Siis ei ole ihme, että vanha sanonta on totta: lääke on joka puussa ja ruohossa!

Lopuksi

Mikkeli on kuuluisa siitä, että kaupungissa on paljon kauniita puistoja ja puutarhoja, esim. Kenkävero, Mikkelin puisto tai Tertin kartano. Elomaan taloa mainostetaan sen historiallisesta merkityksestä: se on kaupungin vanhin alkuperäisessä muodossa oleva asuintalo. Siksi oli yllättävä ja iloinen asia, että piha koristeltiin vanhan taloon tyylille sopivilla kauniilla perinnekasveilla ja puutarhasta tuli asuintalon kodikas jatke. Kuin talo vuokrataan hyvin usein erilaisten perhejuhlien, synttäreiden pitopaikaksi, lukuiset vieraat voivat nauttia vanhan talon miljöitä sisällä ja ulkopuutarhassa.

Kiitos siitä Eija-Riitalle - ja paljon!

16-17. Elomaan talon pihan kukkapenkit heinäkuun lopussa

Liite 1.

Elomaan talon puutarhan kasveja vuonna 2024.

Puut	Koivu	(<i>Betula</i> sp.)
	Kuusi	(<i>Picea abies</i>)
	Vaahtera	(<i>Acer platanoides</i>)
	Tuomi	(<i>Prunus padus</i>),
Pensat	Pihasyreeni	(<i>Syringa vulgaris</i>),
	Siperian hernepensas	(<i>Caragana arborescens</i>)
	Koivuangervo	(<i>Spirea betulifolia</i>)
Perennat	Hopeatäpläpeippi	(<i>Lamium maculatum</i>)
	Humala	(<i>Humulus lupulus</i>)
	Isomaksaruoho	(<i>Hylotelephium telephium</i>)
	Jalopähkimö	(<i>Stachys macranta</i>)
	Kamsatkan maksaruoho	(<i>Sedum camschaticum</i>)
	Lehtoakileija	(<i>Aquilegia vulgaris</i>)
	Keltapäivälilja	(<i>Hemerocallis</i> sp.)
	Kesäpäivänhattu	(<i>Rudbeckia hirta</i>)
	Kevätvuohenjuuri	(<i>Doronicum orientale</i>)
	Ketoneilikka	(<i>Dianthus deltoides</i>)
	Komeakuunlilja	(<i>Hosta</i> sp),
	Kirjokuunlilja	(<i>Hosta undulata</i>)
	Kotkansiipisaniainen	(<i>Matteuccia struthiopteris</i>)
	Kultanauhus	(<i>Ligularia wilsoniana</i>)
	Mojitominttu	(<i>Mentha x villosa</i>)
	Palavarakkus	(<i>Silene chalcedonica</i>)
	Palmusara	(<i>Carex muskingumensis</i>)
	Pikkutalvio	(<i>Vinca minor</i>)
	Rantakukka	(<i>Lythrum salicaria</i>)
	Tarharaparperi	(<i>Rheum x hybridum</i>)
	Rohtosuopayrtti	(<i>Saponaria officinalis</i>)
	Rotkolemmikki	(<i>Brunnera macrophylla</i>)
	Rönsyakankaali	(<i>Ajuga reptans</i>)
	Rusopäivänlilja	(<i>Hemerocallis fulva</i>)
	Rusko (tiikerin) lilja	(<i>Lilium bulbiferum</i>)
	Sinivuokko	(<i>Hepatica nobilis</i>)
	Syysleimu	(<i>Phlox paniculata</i>)
	Syysasteri	(<i>Aster</i> sp.)
	Torvililja	(<i>Lilium longiflorum</i>)
	Tuoksumatara	(<i>Galium odoratum</i>)
	Viiruhelppi	(<i>Phalaris arundinata 'Picta'</i>)
	Vuorenkilpi	(<i>Bergenia hybrida</i>),
Väriminttu	(<i>Monarda didima</i>)	

Yksivuotset koristekasvit:

Ahkeran Liisa	(<i>Impatiens walleriana</i>)
Alaskankleitonia	(<i>Claytonia sibirica</i>)
Annan silmää	(<i>Begonia x cheimantha</i>)
Kelloköynnös	(<i>Cobaea scandens</i>)
Koristetupakka	(<i>Nicotiana x sanderae</i>)
Kosmoskukka	(<i>Cosmos bipinnata</i>)
Leijonakita	(<i>Anthrrium majus</i>)
Liisukka	(<i>Plectranthus coleoides</i>)
Lumihutale	(<i>Sutera cordata</i>)
Miekkalilja	(<i>Gladiolus</i>)
Mustasilmä Susanna n	(<i>Thunbergia al..</i>)
Ruusumalva	(<i>Malva alcea</i>)
Samettikukka	(<i>Tagetes patula</i>)
Sinitähtönen	(<i>Ageratum mexicanum</i>)
Syysasteri	(<i>Aster sp.</i>)
Tulisalvia	(<i>Salvia splendens</i>)
Vaula-ampeli	(<i>Asarina purpurii</i>)
Valkohuonevehka	(<i>Zantadeschia aethiopica</i>)

Luonnon yrtit:

Humala	(<i>Humulus lupulus</i>)
Kangasajuruoho	(<i>Thymus serpyllum</i>)
Lehtotaponlehti	(<i>Asarum europeum</i>)
Nokkonen	(<i>Urtica dioica</i>)
Punamäkimeirami	(<i>Origanum vulgare</i>)
Piharatamo	(<i>Plantago major</i>)
Poimulehti	(<i>Alchemilla sp.</i>)
Siankärsämö	(<i>Achillea millefolium</i>)
Tuoksumatara	(<i>Galium odoratum</i>)
Valkoapila	(<i>Trifolium repens</i>)

Rohdosyrtit:

Pikkutalvio	(<i>Vinca minor</i>),
Pohjanruusujuuri	(<i>Rhodiola rosea</i>),
Vuorenkilpi	(<i>Bergenia hybrida</i>),